

УДК 821.161.2.09(092):821.161.2-2
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-3-24>

Іванна ТОКАРСЬКА,
orcid.org/0000-0001-6237-9982

аспірантка кафедри української літератури та теорії літератури
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) yanka_shem@ukr.net

ЮДА ТА ЙОГО АНТИПОДИ У ДРАМАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У статті досліджено драматичні твори Лесі Українки з метою виявлення християнської любові у персонажів та вплив на їхнє життя та вчинки. Стаття містить унікальні матеріали, які демонструють, як християнська любов може впливати на життя інших. Наведено порівняльну характеристику Юди та персонажів, які повністю чи частково протилежні йому. Дослідження акцентує увагу на серце людини, вчинки, дії. Книга «Апокриф. Чотири розмови про Лесю Українку» використовується як основне джерело інформації для статті. Основними драматичними творами Лесі Українки, що досліджуються в статті є: «На полі крові», «Одержима», «Йоганна, жінка Хусова», «Адвокат Мартіан», «Руфін і Присцилла». В ході дослідження, було виявлено, що християнська любов у творах Лесі Українки не обмежується лише релігійними аспектами, а стає фундаментальним принципом моральності, що спрямовує дії персонажів та впливає на їхні стосунки з іншими людьми. Стаття містить порівняльний аналіз Юди та інших персонажів, що дозволяє виділити особливості цього образу та розглянути його в контексті головної теми творів – християнської любові. Аналізуючи образ Юди Іскаріота, виявлено, як християнська любов може бути зневажена та відкинута. Одночасно, стаття показує, як інші персонажі, такі як Йоганна, віддають перевагу любові та милосердю, і як це впливає на їхні вчинки та долю. Стаття також звертає увагу на те, що християнська любов, яка пронизує твори Лесі Українки, не є статичною, а розвивається разом з персонажами та їх життєвими обставинами. Загалом, стаття пропонує новий погляд на творчість Лесі Українки, зосереджуючись на релігійних темах та їх впливі на життя персонажів. Узагальнюючи, стаття є цікавим внеском у дослідження творчості Лесі Українки та її тематики, а також дає можливість краще зрозуміти християнські мотиви у творах письменниці. Ця робота є важливою для всіх, хто цікавиться літературою та релігійними темами, та може бути використана як джерело для подальших досліджень.

Ключові слова: любов, зрада, ненависть, покора, Євхаристія, альтруїзм.

Ivanna TOKARSKA,
orcid.org/0000-0001-6237-9982

Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Literature and Theory of Literature
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) yanka_shem@ukr.net

JUDAS AND HIS ANTIPODES IN LESYA UKRAINKA'S DRAMAS

The article explores Lesya Ukrainka's dramatic works with the aim of identifying Christian love in the characters and its influence on their lives and actions. The article contains unique materials that demonstrate how Christian love can affect the lives of others. A comparative characterization of Judas and characters who are fully or partially opposed to him is provided. The study focuses on the heart of a person, their actions and deeds. The book "Apocrypha. Four Conversations about Lesya Ukrainka" is used as the main source of information for the article. The main dramatic works of Lesya Ukrainka, which are studied in the article, are: "In the Field of Blood", "The Possessed", "Johanna, the Madwoman of Chaillot", "The Martian Advocate", "Rufin and Priscilla". During the study, it was found that Christian love in Lesya Ukrainka's works is not limited to religious aspects but becomes a fundamental principle of morality that directs the actions of the characters and influences their relationships with other people. The article contains a comparative analysis of Judas and other characters, which allows highlighting the peculiarities of this image and considering it in the context of the main theme of the works – Christian love. Analyzing the image of Judas Iscariot, it was revealed how Christian love can be despised and rejected. At the same time, the article shows how other characters, such as Johanna, prefer love and mercy, and how this affects their actions and fate. The article also draws attention to the fact that Christian love, which permeates Lesya Ukrainka's works, is not static but develops along with the characters and their life circumstances. Overall, the article offers a new perspective on Lesya Ukrainka's creativity, focusing on religious themes and their influence on the lives of characters. In summary, the article is an interesting contribution to the study of Lesya Ukrainka's work and its themes, as well as an opportunity to better understand the Christian motives in the writer's works. This work is important for anyone interested in literature and religious themes and can be used as a source for further research.

Key words: love, betrayal, hatred, submission, Eucharist, altruism.

Постановка проблеми. Творчість Лесі Українки досліджують упродовж багатьох років, проте питання релігійного переконання є одним з тих, яке важко пояснити та довести ті чи інші факти. Часто письменницю вважають атеїстичною, агностичною, антицерковною. Стверджувати, що Леся Українка була ревною християнкою також неправильно. Вона глибоко знала Святе Письмо та своїх героїв наділила рисами, які, на її погляд, є притаманні кожному з них та певною мірою пов'язані з текстами біблійних історій.

У книзі «Апокриф. Чотири розмови про Лесю Українку» відтворено чотири телефонні розмови між Блаженнішим Святославом та Оксаною Забужко, вміщено пояснення важливих моментів у творчості Лесі Українки, які традиційно вважають нехристиянськими.

Аналіз досліджень. Драматичний діалог Лесі Українки «На полі крові» неодноразово досліджувався як в історико-літературних, так і в компаративних літературознавчих працях (М. Моклиця, В. Антофійчук, П. Мірошніченко, Л. Боярська, М. Кудрявцев, О. Кузьма та ін.). Проте порівняння з персонажами інших драм Лесі Українки не виявлено.

Мета статті – дослідити образ Юди в порівняльній характеристиці з іншими персонажами, для виявлення християнської любові у їхньому житті та вчинках.

Виклад основного матеріалу. Драматичний твір «На полі крові» описує Юду, зрадника Ісуса, який, на відміну від біблійної історії, не покінчив життя самогубством, а живе далі й розповідає перехожому про свої наміри та що саме сталося, вважаючи Ісуса тим, хто у нього все відібрав, а натомість нічого не дав. Саме з цього моменту можемо говорити про християнську любов у творчості Лесі Українки, її прояви та способи вияву. Ілюстрацією слугуватиме образ Юди: чи любив він Христа, будучи Його учнем? Мабуть, ні. Проте пішов за Христом і залишив усе, навіть те, що готував йому батько у спадок. Залишив, пішов, був учнем, але не став послідовником, а зрадником. Щодо спадку, то в розмові з перехожим він гірко сумує, бо краще міг витратити на товариства та розваги, а так нічого не скористав. Саме «скористав», адже «корисливість» та «я тобі – ти мені» становлять основи «любові» Юди. Така любов не є християнською, жертвовною та не відповідає основним заповідям любові.

Далі в тексті Юда каже: «От я мав учителя, – як він зробився зайвим, то я його продав» (Українка, 2020: 472). Це не християнська любов – це завдання, яке виконує певна особа, щоб отримати

бажане від об'єкта своєї «любові». Такий цинізм простежуємо в словах та діях Юди.

Значущими є такі слова Блаженнішого Святослава Шевчука: «Чаша – це є доля, це певний спосіб поділяти ті самі екзистенційні моменти, які поділяє інша особа. Тому каже Христос: «Чи можете ви пити чашу, що Я питиму?» Вони кажуть – можемо! Бо думали, що то буде чаша царя» (Українка, 2020: 20). Саме тут простежуємо, які були очікування в Юди. Питання: «Чи можете ви пити чашу, що я питиму?» є надзвичайно вагомим для розкриття суті стосунків між людьми. Ісус також згадує про чашу словами: «Нехай мине ся чаша», бо знав, що люди грішні і дуже боляче дивитись на їхні вчинки без навення та без каяття. А також казав, що якщо така Твоя воля, то нехай так і буде, будучи покірним волі Свого Отця. Тому щодо Юди все зрозуміло: віддав усе своє майно, усе те, що зміг назбирати впродовж життя до зустрічі з Христом, щоб одержати від Ісуса набагато більше, проте не розумів, що вірним потрібно бути до кінця, бо попереду Царство, але не земне, а Юда хотів все і одразу. Тому християнської любові, яка вимагає виконання другої заповіді любові тут немає, а є лише корисливість та бажання вигоди від іншої людини.

Юда шкодує, що не продав Ісуса дорожче: «Якби продав за тридев'ят талантів... Тоді б купив я царство, а не оце скупе, злиденне поле» (Українка, 2020: 472). Тепер на все жаліється зі словами: «От мучуся як проклятий над нею, а чи вона що вродить, сам не знаю» (Українка, 2020: 473). Останнє цитоване речення – це ілюстрація дій без любові, просто виконання певних робіт. Така робота не принесе користі чи врожаю.

Далі в тексті Іскаріот говорить про очікування людей, які йдуть за Христом заради вигоди, очікуючи одразу, що буде Царство Боже: «Мені здавалось: тільки поступити за той поріг – і всі в Едемі будем, як перші люде». Зрозуміло, що цитата в попередньому реченні демонструє нерозуміння того, що праведне життя, вчинки та християнська любов допоможуть досягнути Царство Небесне, але не земне.

Юда вважає, що в усьому вина Ісуса, через нього страждання, тому єдиний спосіб хоч якось допомогти собі – це продати Ісуса. Що ж стосується Ісусових натяків іншим учням про зраду Юди, то останній вважає, що цим ще викликав осуд інших учнів, які дивились у його бік. Щодо поцілунку, про який Прочанин йому говорить, то спершу Іскаріот каже:

А може ж я таки його любив?

А може ж я хотів з ним попрощатись? (Українка, 2020: 490)

На що Прочанин каже:
 Ну, знаєш, Юдо, я тепер кажу:
 доволі вже балачок! Бо як правда,
 що ти любив його, то те плюгавство
 іще мерзеніше. Убий, заріж,
 втопи, продай, та хоч без поцілунків!
 (Українка, 2020: 490)

Прочанин вже не може стримувати емоції, хоч до цього ще більш-менш слухав розповідь Юди та часом навіть співчував його важкій долі. І тут стає все очевидно по реакції на відповідь Юди про поцілунок:

Я з тебе жартував. Той поцілунок
 зовсім холодний був. Я ж мусив якось
 Признаку дати, котрого з гурту брати
 (Українка, 2020: 490).

Юда просто використовував Ісуса, бажаючи отримати багатство, славу, гроші, Царство Боже на землі, а коли нічого не відбувалось, вирішив хоч щось отримати: «знов змінити його на те добро, що я втертяв з його причини» (Українка, 2020: 488), продавши як річ, де він навіть так і говорить:

Так само продають їх, як і все,
 як гуси, як худобу: потуркують
 і вдаряють по руках. Ти ж думав, як?
 А потім з рук у руки віддають їх
 тому, хто купить. От і все. Не бачив?
 (Українка, 2020: 488)

Для Юди Спаситель був річчю, яку можна продати, обміняти, об'єктом для збагачення, але не Богом.

Леся Українка дуже глибоко знала Святе Письмо та впевнено оперувала знаннями про певні християнсько-історичні події, які описані в Біблії. Завдяки тим знанням образ Юди змалювала достатньо точно, з огляду на його життя та участь у житті Христа. Він не шкодує за свої вчинки, лише жаліє, що мало взяв за продаж Господа.

Образ Йоганни, на відміну від Юди, є позитивним. Вона любила Ісуса, ішла за ним, була під час розп'яття, проте від важкого життя з Хусою каже:

Ой, Господи! чи довго сеї муки?
 Учителю! Нащо мене покинув?..
 Коли ж те Царство Боже? Де ж воно?!

Чи доживе душа моя до нього?.. (Українка, 2020: 547)

Юда та Йоганна – протилежні образи драматичних творів Лесі Українки. Вона любить Учителя всім серцем, всією душею, всією думкою та є поруч, коли розпинають Христа, співстраждає з Ним. Саме вона, згідно зі Святим Письмом, є однією з жінок-мироносиць, разом з Марією Магдалиною та Соломією-Марією, що прийшли

до гробу та першими дізналися про Воскресіння Ісуса. Йоганна уособлює покірність, лагідність, послух своєму чоловікові, який звинувачує її у зраді, хоча сам зраджував. Хуса вважає, що йому все можна, і при цьому він ще й жертва. Йоганна каже: «Я, Хусо, повинності й тоді не забувала» (Українка, 2020: 514). Йоганна знає, що все земне – тимчасове, і потрібно дбати про небесне, що є абсолютно протилежним до цінностей Юди. Вона говорить: «Хусо, я навчилася таку складати ціну всім багатствам, як пороху, що в нас попід ногами» (Українка, 2020: 517). Натомість Хуса не бачить своєї неправоти чи жалю за вчинки: «Я не хочу нічого розуміти, а тобі мене допитуватись не пристало. Ти одіж продала, для кого хтіла, а я купив, кому хотів. Тепер же повинна б ти мені ще й бути вдячна, бо маєш в чому вийти до гостей, – вони ж не знатимуть, що то з рабині».

Насправді таке твердження Хуси хибне, ба більше, воно зневажливе стосовно своєї дружини, особливо, коли він наказує Йоганні, щоб рабиня, з якою зраджував, допомагала їй у підготовці до зустрічі з поважною гостею, для якої він зробить усе можливе, щоб отримати бажане від неї. Чоловік Йоганни перед зустріччю з Марцією, людиною, яка може позитивно вплинути на його статус та репутацію, готовий на все: подарував свій маєток при в'їзді до міста, сказав Йоганні, щоб віддала намисто гості, бо їй сподобалось. Хуса дарує, щоб отримати більше, – дружба заради вигоди. Цинічний, підлий та непристойний – саме такі епітети характеризують цього нікчемного чоловіка.

Ще одним прототипом Юди є Маріам з драми «Одержима», яка сповнена любові до Ісуса, але ненавистю до інших: «Я тепер і до друзів ненависть маю» (Українка, 2020: 149). Вона вважає, що не варто їм прощати, за них страждати та віддавати своє життя, бо вони Його не люблять і недостойні такої жертви. Коли Ісус молиться, Маріам підглядає, не наважившись підійти, і вважає, що Він самотній: «Боже, знов він одинокий, ще гірше ніж в пустині» (Українка, 2020: 148). Маріам бачить це крізь призму своєї любові до Ісуса та ненависті до всіх, бо вважає, що люди не заслуговують на таку жертву через спосіб життя, ставлення до Христа та неналежну оцінку любові Христа до людей. І не можна сказати, що Маріам повністю неправа. Щодо християнської любові у Маріам, то їй немає щодо ближніх, проте вона безмежна до Христа. Та Господь каже, що хто не любить ближнього, а любить Бога, той неправду каже.

Олександр Шмеман у книзі «Євхаристія. Таїнство Царства» пише: «Як полюбити тих, кого не любиш? Відповісти на це можна тільки одне: так,

заповідь ця справді була би неможливою й, відповідно, жахливою, якби суть християнства полягала б тільки в заповіді про любов. Але християнство – це не лише заповідь, а одкровення й дар любови. Заповідь любови тільки тому й дана нам, що сама любов – до заповіді – була для нас відкрита й дарована. Тільки «Бог є Любов». Тільки Бог любить тією любов'ю, про яку говориться в Євангелії. В Єднанні з Христом ми отримуємо Його любов і можемо нею любити і в ній зростати» (Шмеман, 2015: 146–147).

Погляд на християнську любов у драматичному творі Лесі Українки «Адвокат Мартіан» неоднозначний та заплутаний. Говорячи про головного героя, адвоката Мартіана, шанованого чоловіка, який приховував свою віру в Христа через те, що його потім не будуть слухати в суді, коли він захищатиме християн, можна зробити висновки, що він жертвував собою, дітьми (не пускав до церкви), заради допомоги християнам, бо крім нього їх ніхто не захистить. Коли йде мова про дітей Мартіана, то зрозуміло, що діти втомилась від такого способу життя. Вони хочуть реалізувати свої наміри та відкрито заявити, що є християнами.

Оксана Забужко про цей твір каже: «(...) це страшна штука, справді страшна – ця класична жертва обов'язку, і ця нещасна родина, і ці обоє нещасних дітей, яких він не має права вести в церкву, і зрада другового сина (...)» (Українка, 2020: 71). І тут маємо нерозв'язане питання – що Мартіанові робити? Як поєднати роботу з сім'єю, адже виховав дітей християнами, які пориваються до мученицького життя (дочка) та проповіді (син). Мартіан служить церкві, залишаючись самотнім, а діти залишаються без духовної опіки. Крім того, помирає племінниця через дуже стресову ситуацію, відображення якої вона пережила в дитинстві, коли батька забрала сторожа й катувала, що нагадує арешт Ісуса Христа, муки та Його розп'яття на хресті. Саме те відчуття удачі, а частіше невдачі переслідує племінницю Мартіана.

На думку Святослава Шевчука, Мартіан, який судить християн і вважає, що якщо він не скаже, що він християнин, то він буде об'єктивним: «Очевидно, що сьогодні це один з критеріїв об'єктивності в сучасному світі: якщо я не є причасний до тої соціальної групи, я тоді можу бути абсолютно абстрагований, і тоді та абстракція може мене зробити об'єктивним суддею... Сама ідея «боронити християн» з християнської точки зору абсурдна. Тому що істину не треба боронити, її треба свідчити... Тому що правда – вона

сама себе боронить. Бога не треба боронити, Бог є могутніший від тебе. Треба просто мати відвагу Його свідчити. І ти не можеш уникнути моменту істини, який *de facto* не є моментом оборони чи виправдання християн, – моменту, коли ти помагаш їм уникнути смерті, а вони тебе про це не просять» (Українка, 2020: 72); «Цей глибокий альтруїзм, аж до самопожертви, який впливає з творчості Лесі, – звідки він походить? Я думаю, вона тут дуже глибоко вглядається в серце людини, в серце людства. Так глибоко, що вона, до повної міри, може констатувати, що людина і людство сотворені для вічності» (Українка, 2020: 43).

Проблема цього твору полягає у страху перед соціумом щодо визнання своєї віри та життєвих цінностей. Часто рішення, яке ти вважаєш правильним у поведінці щодо людей, є, насправді, хибним з погляду віри та любові до Бога. Визнавати та проповідувати Христа – проблема, закладена Лесею Українкою в основу цього драматичного твору. Крім цієї домінуючої проблеми, у творі проглядаються ще такі:

- стосунки батьків та дітей;
- забобони у житті людини, вплив на поведінку та світосприйняття;
- дитячі травми та страхи;
- соціозалежність та альтруїзм головного героя; вірність у дружніх стосунках, готовність допомогти.

Останній твір, героїв якого порівнюємо з Юдою, – це «Руфін і Присцілла». Імена головних героїв закладено в назві твору. Вони є подружжям, яке має велику повагу та любов один до одного. Труднощі полягають у тому, що Присцілла – віруюча християнка, а Руфін не належить до їхньої спільноти, неохрещений і не вірить у Бога, хоч намагається переконати себе, що насправді вірить. Він сповнений жертвовної любові до дружини та готовий на все заради неї. Спільних рис в поведінці чи характері головних героїв у порівнянні з Юдою немає. Вони протилежні.

Присцілла та Руфін – це приклад поваги, спілкування та любові один до одного:

Люба, ти знаєш, я ніколи не вживаю супроти тебе ні тієї сили, яку мені дала сама природа, ні того права, що дає закон! Мені бридка слухняність поневолі, – я ж не рабиню взяв собі за жінку.

У Римі небагато чоловіків таких, як ти, а може, ти єдиний на цілий Рим...

Присцілло! Дружино мого серця...

Мій друже. (Українка, 2020: 178–180)

Вони називають один одного словами: єдиний, єдина, любий... На батька дружини Руфін каже:

«татку» (Українка, 2020: 223), «коханий тестю» (Українка, 2020: 197).

Головний герой завжди захищає правду та честь: «Я чував про християнок родом ще значніших і цноту не гірших, і тому-то я звик не вірити лихим чуткам про тую секту; (...) та християнами ж не раз бувають і люде, звісні цнотами своїми, невже б вони терпіли мовчки нечисть?» (Українка, 2020: 212–214).

Коли йшла мова про Муція Сцевола, завдяки вчинку якого було звільнено Рим від облоги, між Руфіном і Летіцієм відбулась така розмова: «Той страждав за цноту, а сі за безувірство (про християн). На тортурах засвідкував недавно раб один, що в християн підслухав під дверима він сам слова такі: «Їжте тіло і пийте кров» (Українка, 2020: 215). З розмови вище зрозуміло, що всі, хто не знає християнських обрядів, сприймають усе буквально, а саме, що їдять справжнє чиесь тіло і п'ють чиюсь кров. Є різні версії, чиї тіло і кров: тварина або навіть людина чи дитина, яка загубилась у однієї жінки, яких приносять у жертву Богові, а після жертвоприношення їдять. У творі наявний епізод про те, що начебто християни вбили дитя, яке загубилось, і ним роблять жертву тіла і крові:

– Бач, вони убили дитину

– Нащо?

– Треба їм для культу.

– Вони замазують дитину в тісто, а хто новий до їх пристане, – значить такий, що ще не знає їх звичаїв – вони дають йому ножа і кажуть: «Розкрай нам тісто...» (Українка, 2020: 42–423).

Про чашу та Євхаристію у творі ще так написано: «Там знайдено в вас ритуальні речі: велику чашу, ніж і ще там дещо. Підслухано якісь слова містичні про тіло й кров. Се вам найбільше шкодить, коли б хто розказав мені, яка в тому потреба і значіння, далось би, може, збудувати якое на тому оборону» [1, 358–359]. І ще:

– Несу Дари Христові й чесний хліб! (Українка, 2020: 373)

Старий християнин говорить про Євхаристію так: «Причастя в нас було й агапи (з грец. любов)» (Українка, 2020: 373).

Очевидно, що це лише можливі варіанти нехристиян про Євхаристію.

Батько Присцілли, Аецій Панса, вважає християнство добрим для рабів, бо тоді вони покірні, чесні, роблячі.

Епізод, коли майже до всіх у в'язниці, підходять християни, вважаючи їх святими, і питають поради чи каються у гріхах, нагадує сповідь:

– Сказано, живеє слово (Українка, 2020: 388).

Патріарх УГКЦ стверджує: «Людина є сотворена для вічного життя. Це є та внутрішня печать Божого образу, яка кличе. Святий Ігнатій Богоносець, єпископ-мученик кінця 1-го століття, каже: "В мені журчить вода вічного життя – Духа Святого, яка каже, шепче: ходи додому, ходи додому... Веде мене до вічності"» (Українка, 2020: 44). Блаженніший Святослав також говорить: «Ми всі є членами тіла Христового, яким є Церква, каже Павло [див. Рим. 12:5], – і це тіло є духоносне, тіло воскресле. Таким чином найбільшим виявом цієї сутності Церкви є тайна Пресвятої Євхаристії, тіло і кров нашого Спасителя, якого ми причащаємось» (Українка, 2020: 108).

Висновки. Отже, вчинками всіх позитивних дійових осіб драм Лесі Українки керує любов. Присцілли та християнам, які були з нею, не страшно померти за Христову віру, для них це радість, свідчення та можливість, що дізнаються інші люди про Бога й увірують. Маріам теж не боїться смерті, залишається вірною своїм поглядам та любові до Христа. Адвокат Мартіан усвідомлює свої помилки у вихованні дітей та жертвує себе іншим, вдаючись до повного альтруїзму. Йоганна залишається терплячою обставинам, які є в її житті з чоловіком та чекає Царства Божого.

Драми Лесі Українки мають велике значення для глибокого розуміння її поглядів, ставлення до релігії та характеристики письменниці як досвідченого знавця біблійних текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Українка Л., Забужко О., Шевчук С. Апокриф. Вибране. Чотири розмови про Лесю Українку. Київ : Видавничий дім «Комора», 2020. 632 с.
2. Шмеман О. Євхаристія. Тайнство Царства. Львів : Свічадо, 2015. 271 с.

REFERENCES

1. Ukrainka L. (2020). Apokryf. Vybrane / Lesya Ukrainka. Chotyry rozmovy pro Lesiu Ukrainku / O. Zabuzhko, S. Shevchuk [Apocrypha. Selected / Lesya Ukrainka. Four conversations about Lesia Ukrainka]. Kyi v: Vydavnychyuy dim "Komora", 2020. 632 p. [in Ukrainian]
2. Shmeman O. Yevharystia. Tainstvo tsarstva [Eucharist. The sacrament of the kingdom]. Lviv: Svichado, 2015. 271 p. [in Ukrainian]